"प्रतिष्ठा सर्वदेवानां केशवस्य विशेषतः। उत्तरायणमापन्ने शुक्लपक्षे शुभे दिने। कृष्णपक्षे च पञ्चम्याम् अष्टम्याञ्चैव शस्यते" भुजबलभीमे "युगादावयने पुण्ये कर्त्तव्या विषुवद्वये। चन्द्रसूर्यग्रहे वापि दिने पुण्येऽथ पर्वसु। या तिथिर्यस्य देवस्य तस्यां वा तस्य कीर्तिता। गृह्यागमविशेषेण प्रतिष्ठा मुक्तिदायिनी"। पद्मपुराणे "प्रतिपद्धनदस्योक्ता पवित्रारोहणे तिथिः। श्रियोदेव्या द्वितीया च तिथीनामुत्तमा स्मृता। तृतीया तु भवान्याश्च चतुर्थी तत्सुतस्य च। पञ्चमी नागराजस्य षष्ठी प्रोक्ता गुहस्य च। सप्तमी भास्करे प्रोक्ता भैरवस्याष्टमी तथा। दुर्गाया नवमी प्रोक्ता दशमी वासुकेस्तथा। एकादशी ऋषीणाञ्च द्वादशी चक्रपाणिनः। त्रयोदशी त्वनङ्गस्य शिवस्योक्ता चतुर्दशी। मम चैव मुनिश्रेष्ठ! पौर्णमासी तिथिः स्मृता"। चक्रपाणिन इति पण व्यवहारे इत्यस्माण्णिनिप्रत्ययः "महिषासुरहन्त्र्याश्च प्रतिष्ठा दक्षिणायने"। कल्पतरौ देवीपुराणम् "यस्य देवस्य यः कालः प्रतिष्ठाध्वजरोपणे। गर्त्तापूरशिलान्यासे शुभदस्तस्य पूजितः"। यस्य देवस्य प्रतिष्ठा ध्वजारोपणे यः कालः शुभदस्तस्य गर्त्तापूरशिलान्यासे गृहारम्भे स कालः पूजित इत्यर्थः। प्रतिष्ठासमुच्चये "माघेऽथ फाल्गुने वापि चैत्रवैशाखयोरपि। ज्यैष्ठाषाढकयोर्वापि प्रतिष्ठा शुभदा भवेत्"। भविष्ये "सोमो बृहस्पतिश्चैव शुक्रश्चैव तथा बुधः। एते सौम्यग्रहाः प्रोक्ताः प्रतिष्ठा यज्ञकर्मणि"। एतद्वारेषु प्रतिष्ठा कर्तव्या इत्यर्थः। मत्स्यपुराणम् "आषाढे द्वे तथा मूलमुत्तरात्रयमेव च। ज्येष्ठा श्रवणरोहिण्यः पूर्वभाद्रपदस्तथा। हस्ताश्विनी रेवती च पुष्योमृगशिरस्तथा। अनुराधा तथा स्वाती प्रतिष्ठादिषु शस्यते"। दीपिकायाम् "प्राजेशवासवकरादितिभाश्विनीषु पौष्णामरेज्यशशिभेषु तथोत्तरासु। कर्त्तुः शुभे शशिनि केन्द्रगते च जीवे कार्य्या हरेः शुभतिथौ विधिवत् प्रतिष्ठा"। देवीपुराणम् "तथा द्वादशगे जीवे अष्टमे वाथ भास्करे। प्रतिष्ठा कारिता विष्णोर्महाभयकरी मता"। कल्पतरौ देवीपुराणम् "चतुर्वर्णैस्तथा विष्णुः प्रतिष्ठाप्यः सुखार्थिभिः"। कालिकापुराणम् "प्रतिमायाः कपोलौ द्वौ स्पृष्ट्वा दक्षिणपाणिना। प्राणप्रतिष्ठां कुर्वीत तस्या देवस्य वा हरेः। अकृतायां प्रतिष्ठायां प्राणानां प्रतिमासु च। यथापूर्वं तथाभावः स्वर्णादीनां न विष्णुता। अन्येषामपि देवानां प्रतिमासु च पार्थिव!। प्राणप्रतिष्ठा कर्तव्या तस्यां देवत्वसिद्धये"। प्रतिष्ठा ब्राह्मणद्वारैव कर्तव्या। यथा हयशीर्षपञ्चरात्रे भगवद्वाक्यं "कर्त्तुमिच्छति यः पुण्यां मम मूर्तिं प्रतिष्ठया। अन्वेषणीयस्त्वाचार्यस्तेन लक्षणसंयुतः। ब्राह्मणः सर्ववर्णानां पञ्चरात्रविशारदः। ब्राह्मणानामभावे तु क्षत्रियोवैश्यशूद्रयोः। क्षत्रियाणामभावे तु वैश्यः शूद्रस्य कल्पितः। कदाचिदपि शूद्रस्तु न चाचार्यत्वमर्हति"। बृहन्नारदीये "नमेद् यः शूद्रसंस्पृष्टं लिङ्गं वा हरिमेव वा। स सर्वयातनाभोगी यावदाहूतसंप्लवम्"। आहूतसंप्लवं प्रलयपर्यन्तम्। तथा "स्त्रीणामनुपनीतानां शूद्राणाञ्च जनेश्वर!। स्पर्शने नाधिकारोऽस्ति विष्णौ वा शङ्करेऽपि वा"। कर्मादौ तु नवग्रहपूजामाह मत्स्यपुराणम् "नवग्रहमखं कृत्वा ततः कर्म समारभेत्। अन्यथा फलदं पुंसां न काम्यं जायते क्वचित्"। प्रतिष्ठाप्रकारस्तु विस्तरेण मत्स्यपुराणादावुक्तः। तदसम्भवे विद्याकरवाजपेयिसम्मतोभविष्यादावुक्तो ग्राह्यः यथा भविष्यपुराणम् "स्नपनादि यथाशक्ति कृत्वा तन्मूलमन्त्रकम्। विन्यसेद्धृदयाम्भोजे प्रतिष्ठा सुकृता भवेत्"। आदिपदात् पूजोत्सवहोमादि महाकपिलपञ्चरात्रोक्तकर्म च कर्तव्यं तद्यथा "सपुष्पं सकुशं पाणिं न्यसेद्देवस्य मस्तके। पञ्चवारं जपेन्मूलमष्टोत्तरशतोत्तरम्। ततो मूलेन मूर्द्धादिपीठान्तं संस्पृशेदिति। तत्त्वन्यासं लिपिन्यासं मन्त्रन्यासञ्च विन्यसेत्। पूजाञ्च महतीं कुर्य्यात् स्वतन्त्रोक्तां यथाविधि। प्राणप्रतिष्ठामन्त्रेण प्राणस्थापनमाचरेत्"। लिपिन्यासः मातृकान्यासः। उक्तञ्च "जपादौ सर्वमन्त्राणां विन्यासेन लिपिं विना। कृतं तन्निष्फलं विद्यात् तस्मात् पूर्वं लिपिं न्यसेत्"। कादिमतेऽपि "मातृकायाः षडङ्गञ्च मातृकान्यासमेव च। सर्वासां प्रथमं कृत्वा पश्चात्तन्त्रोदितं न्यसेत्"। एतद्वचनाच्च पूर्वं मातृकान्यासः पश्चात्तत्त्वन्यासः। क्रमदीपिकायामप्येवं क्रमः। मन्त्रन्यासश्च तत्तन्मन्त्रविशेषोक्तपदवर्णन्यासः। तदभावे शिरसि मूलमन्त्रेण तत्त्वन्यासः। तत्त्वन्यासस्तु विष्णुविषयक एव न्यासप्रमाणानि शारदाक्रमदीपिकोक्तान्यनुसन्धेयानि। प्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्तु शारदात्रयोविंशतिपटलोक्तः यथा "पाशाङ्कुशपुटा शक्तिर्वायुर्विन्दुविभूषितः। याद्याः सप्त सकारान्ता व्योम सत्येन्दुसंयुतम्। तदन्ते हंसमन्त्रः स्यात्त